దారిద్ర్యం నిన్నటిదీ మొన్నటిదీ కాదు. ఆదిమ కమ్యూనిస్టు సమాజం విచ్ఛిన్నమై ఒకడు పనిచేయించేవాడూ, అనేక మంది పనిచేసేవారుగా సమాజం మారినప్పుడే, కలిమి లేముల తారతమ్యం ఏర్పడింది. గౌతమ బుద్ధుని కాలంనాటికే ఈ తర తమ భేదం అతి తీవ్రంగా ఉన్నది. భయంకరమైన ఈ దారిద్ర్యాన్ని చూశాక బుద్ధుడు వికల మనస్కుడైనాడు. సమస్త సంపదలను పరిత్యజించి, మానవ కోటికి సుఖజీవనో పాయాలను అన్వేషించే ప్రయత్నం చేశాడు.

కోటాను కోట్లమంది, దుస్సహమైన దారిద్ర్యాగ్నిలో దహనమై పోతున్న సమయంలోనే అల్ప సంఖ్యాకులు అనంత సుఖాలను అనుభవిస్తున్నారు. ఈ దారిద్ర్యాన్ని భరించలేని ఒక సంస్కృత కవి 'అన్నాతురః కథయ కిన్న కరోతి పాపం!' అంటాడు. 'ఆకలితో అలమటించేవాడు ఏ పాపం చేయడు కనుక? ఆకలి - అతనిచేత అన్ని పాపాలనూ చేయి స్తుంది' అని దీని భావం.

దరిద్రమంటే ఏమిటో భరద్వాజకు తెలియనిది కాదు. ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడు, పుక్కిలింత లవుతున్న లేమిని, పుర చేత్తో పక్కకు తోసేసి, తన పనేమిటో తను చేసుకు పోయాడు భరద్వాజ...ఇప్పుడు అలా కుదరటం లేదు. ఆదాయం నెలకు 60 రూపాయలు. తనూ, భార్యా, పెద్ద కొడుకు రవీంద్రనాథ్—కలిసి రోజుకు రెండు రూపాయలతో సరిపెట్టుకోవలసి వచ్చింది. ఉన్న కాస్తా కొడుక్కు పెట్టేసి, కడుపునిండా నీళ్ళు తాగి కాలం గడుపుకొన్న సందర్భాలూ ఉన్నాయి.

ఆ రోజుల్లో అపరాధ పరిశోధక నవలల పేరుతో—మద్రాసు నిండా 'హత్యా సాహిత్యం' మణుగుల కొద్దీ తయారవుతూ ఉండేది. అచ్చంగా ఆ బాపతు కథలను అచ్చు వేసే పత్రికలూ చాలా ఉన్నాయి. హేమా హేమీల్లాంటి రచయితలు సొంత పేర్లతోనూ మారు పేర్లతోనూ హత్యా సాహిత్యం ఉత్పత్తి చేసి నాలుగు రాళ్ళు సంపాయించుకుంటు న్నారు. నాలుగైదొందల పెట్టుబడితో ఒక పుస్తకం అచ్చయి వస్తుంది. అన్ని ఖర్చులుపోనూ ఒక డిటెక్టివ్ నవల మీద తక్కువలో తక్కువగా మూడు వందల లాభం కళ్ళ చూడ వచ్చు. అలా చూసి సంపన్నులైన వారున్నారు.

తానొక్కడూ పస్తులుండటానికేమీ అభ్యంతరం లేదు. ఆ అలవాటు లేని వాడూ కాదు ; ఆ విద్య తెలియనివాడూ

కాదు ! కాని తన మీద మరో ఇద్దరు ఆధారపడి ఉన్నారు మరి. తన దీనావస్థను తెలియజేస్తూ దగ్గర బంధువులకు, ఒక రిద్దరు మిత్రులకు జాబులు రాశాడు. మిత్రులేమో తమ నిస్స హాయతను తెలియజేస్తూ తిరుగు జాబులు రాశారు. దగ్గర బంధువులు—ఆపాటి శ్రమను కూడా తీసుకో లేకపోయారు. "ది సదరన్ బుక్ డిస్ట్రిబ్యూటర్స్" అనే సంస్థకు మొదలి యార్ యజమాని. ఆయన వార్తాపత్రికల పంపిణీ వ్యాపా రాన్ని కూడా చేస్తూ ఉండేవాడు. ఆ సంస్థలో పనిచేస్తున్న ఒక పరిచయస్తుడు భరద్వాజ పడుతున్న అవస్థను గమనించి, అతనొక డిటెక్టివ్ నవల రాయమనీ, వందరూపాయలు ఇప్పి స్తాననీ అన్నాడు. 1958లో తానున్న దౌర్భాగ్య స్థితిలో వందరూపాయలంటే చాలా పెద్ద మొత్తం కిందనే లెక్క. ఓ రోజు రాత్రి 8 గంటలకు రాయడం ప్రారంభించి, ఉదయం ఆరు గంటలకల్లా డిటెక్టివ్ నవలను పూర్తి చేశాడు. ఆ నవల పేరు 'విషనాగు'. అది భరద్వాజ పేరున అచ్చుకాలేదు. అదే సంవత్సరం అక్టోబరులో మరో నవల రాశాడు. ఆ నవల పేరు "దుష్ట చతుష్టయం". రచయిత పేరు రావూరి జయదేవ్. దీన్ని 'కుబేరా ఎంటర్ ప్రైజెస్" వారు ప్రచురించారు. 1958 డిసెంబరులో "సత్యాన్ని దాచడం సాధ్యం కాదు," అన్న నవలనూ, 1959 ఫిబ్రవరిలో "మంచుమనిషి" అన్న నవ లనూ భరద్వాజ రాశాడు. మొదటి నవల విషనాగు ఎవరి పేరు మీద వచ్చినా, మిగతా మూడు నవలలూ 'జయదేవ్' పేరుతోనే అచ్చయ్యాయి.

1958 డిసెంబరు నెల. ఏదో అవసరం పీకల మీదికొచ్చింది. 'ఎత్తుపల్లాలు' అన్న డిటెక్టివ్ కథ రాసి, రాస్తూనే డబ్బు పుచ్చుకొని ఆ గండాన్ని గడుపుకొన్నాడు భరద్వాజ.

"ఏ సబ్జక్టునైనా అందంగా రాయగలడు సుమా!" అని చూపించటం కోసం కాక - "అవసరం మనిషిచేత ఏ పనైనా చేయిస్తుంది సుమా" అని చూపించడం కోసమే ఆ కథను ఇక్కడ చేర్చాను]

ఎత్తుపల్లాలు

తెనాలిని చూడగానే డిటెక్టివ్ జయరాంకు ప్రాణం లేచి వచ్చినట్లయింది. గతించి పోయిన ఎన్నో సంఘటనలు కళ్ళ ముందు తిరిగాయి. తన చిన్నతన మంతా దాదాపు తెనాలిలోనే గడిచింది. ఇక్కడే తన జీవితానికి గట్టి బాట ఏర్పడింది. ఇక్కడే తను ప్రాణ ప్రదంగా చూసుకొనే స్నేహా లున్నాయి. ఎంత మద్రాసులో ఉన్నా, ఎన్ని సుఖా లనుభవిస్తున్నా, తన అభిమానమంతా తెనాలి మీదనే! తెనాలికీ, తనకూ ఏవో అవినాభావ సంబంధాలున్నాయి. ఆ సంబంధాలే తనకు ఇలాంటి అభిమానం ఏర్పడటానికి కారణభూత మయ్యాయి.

"ఏమిటాలోచిస్తున్నావ్ ?" అన్నాడు నాగభూషణం.

"అబ్బే - ఏమీ లేదురా," అన్నాడు జయరాం— తన ఆలోచనల నించి తేరుకొని.

చిన్నతనంలో ఈ నాగభూషణాన్నే తాను 'భూషితాంగుడు' అని పిలిచేవాడు. ఆ మాటకు సరైన అర్థం తనకు ఈ నాటికీ తెలియదు. భూషితాంగుడంటే, 'అంగములే భూషణములుగా గలవాడా ? లేక, భూషణములే అంగములుగా గల వాడా ?'

"ఆ దిక్కుమాలిన ఆలోచనల్ని కాస్సేపు కట్టిపెట్ట కూడదూ ? అలా హాయిగా ఆ గుంటూరు రైలు కట్ట కేసి పోదాం. మనిద్దరం కలసి ఆ రైలు బద్దీల మీద నడిచి ఎన్ని సంవత్సరాలయిందో ? ఎన్నో కబుర్లు చెప్పుకొంటూ, అలా దూరమనేది తెలియకుండా పోతుండే వాళ్ళం. ఇప్పటికీ నే నెప్పుడన్నా ఆ ప్రాంతానికి పోతుంటాను. ఆ రైలు బద్దీలు 'నీ మిత్రుడేడీ ?' అని అడుగుతున్నట్టే ఉంటుంది నాకు. పద ! ఒక్కసారి అలా వెళ్ళి, వాటిని పలకరించి వద్దాం." అన్నాడు నాగభూషణం.

ఇద్దరూ ఇంట్లోంచి బయట కొచ్చారు. వాకిట్లో చీపురు పట్టుకొని, బుచ్చమ్మ కనిపించింది.

"నా చిన్నతనంలో కూడా బుచ్చమ్మ ఇలానే చీపురు పట్టుకొని ఉండేది. అప్పటికీ, ఇప్పటికీ, ఆమెలో మార్పే లేదు. అంత నెమ్మదిగా, తాపీగా, స్థిమితంగా ఆమె ఎలా జీవిస్తున్నదో తెలియదు. ప్రపంచ యుద్ధాలు రానీ, దేశాలు అణ్వస్త్రాలతో, పరస్పరం ధ్వంసం చేసుకోనీ - ఈ బుచ్చమ్మలో మాత్రం మార్పు రాదు; మారదు. అంత తృప్తిగా జీవించ గలగడం కూడా ఓ ఆర్టే నంటాదు. అవునా?" అన్నాడు జయరాం.

"కాదు; అది భగవంతుడిచ్చిన వరం. అందరికీ అలాంటి వరాలు భగవంతు డివ్వడు. అంత దాకా ఎందుకూ ? మన ఇంటి పక్కన పెద్ద మేడ ఉంది చూశావా ?" అన్నాడు నాగభూషణం.

"చూశాను. ఇదివరకు అది ఖాళీగా ఉండేది. మనం గోలీలు ఆడుకొనే వాళ్ళం. ఒకసారి...సరే, అసలు సంగతేమిటి ?" అన్నాడు జయరాం.

"చెబుతాను," అన్నాడు నాగభూషణం. అంతే...తలొంచుకొని నడుస్తున్నాడు. కదిలిస్తే - కమ్మని పాటలు, విసుగెత్తే ప్రకటనలు ఇచ్చే సిలన్ రేడియోలాంటి నాగభూషణం ఎందుకు మాట్లాడడు ? తన ఖర్మ కాలిపోయి, ఆ పక్కింటి మేడలో కూడా, తనకో దిక్కుమాలిన సమస్య ఎదురవదు కదా ? తల పగిలే సమస్యలతో వేగలేక రవంత విశ్రాంతిగా గడుపుదామని తను తెనాలి వచ్చాడు. ఇక్కడా అవే ప్రత్యక్షమయితే, ఇక తెనాలికీ, మద్రాసుకూ భేదమేమిటి ?

రైల్వేస్టేషన్ దాటి, గుడ్స్ షెడ్‌ను గడిచి, ఇద్దరూ గుంటూరు రైల్వే పట్టాల వెంట నడుస్తున్నారు. విల్లంబులా రైల్వే లైను ఎడం వైపుకు వొంగి ఉంది. వరి పొలాలు పచ్చగా, యౌవనంలా మిసమిసలాడుతున్నాయి.

"దాన్ని పరంధామయ్య కొన్నాడు," అన్నాడు నాగభూషణం తూము మీద చతికిలబడి.

"దేన్ని ?" అన్నాడు జయరాం, తనూ కూర్చొని.

"అదేరా, చిన్నప్పుడు మనం గోలీలాడిన స్థలాన్ని. కొనడంలోనూ కారుచౌకగా కొన్నాడు. అతను కొన్న వారానికి గాని, ఊళ్ళోవాళ్ళకు

ఆసంగతే తెలియ లేదు. అతను కొన్నాకనే, ఆ స్థలానికి ధర కూడా పెరిగింది. సంవత్సరం తిరక్కుండానే పరంధామయ్య మేడ కట్టాడు... బీడీ కాలుస్తావా ?" అన్నాడు నాగభూషణం.

"వద్దు. నా దగ్గర సిగరెట్టుంది." అన్నాడు జయరాం.

తనో సిగరెట్ అంటించి, నాగభూషణానికి కొకటిచ్చాడు. హోరు గాలికి అయిదారు అగ్గిపుల్లలు ఆరి పోయాయి.

"మనం కనక ఇలా సిగరెట్ కోసం ఇన్ని అగ్గిపుల్లలు ఖర్చు బెట్టాం కాని, పరంధామయ్యయితే - మొదటి పుల్లతోనే ఆగిపోయే వాడు. అది సిగరెట్ కాని, బీడీ కాని, చుట్ట కాని, మరేమైనా కానీ, ఒక్క అగ్గి పుల్లతోటే వెలగాలి."

"వెలక్కపోతే ?"

"కాల్చడం మానేస్తాడు. ఆ దారంట కాల్చుకొంటూ వెళ్ళేవాడెవ డన్నా కనిపిస్తే, ఆప్యాయంగా వాడ్ని దగ్గరకు పిలిచి, వాడి క్షేమ సమాచారా లడిగాక కాని, తను నిప్పు అడగడు. అంతగా ఏ పెంకి వెధవన్నా రాకపోతే, తనే వాడి దగ్గరికెళ్ళి కాల్చుకొంటాడు. అంతే కాని, ప్రాణం పోయినా, రెండో అగ్గిపుల్ల ఖర్చుపెట్టడు" అన్నాడు నాగ భూషణం.

"చాలా పిసినిగొట్టా ?" అన్నాడు జయరాం.

"దానికి నీ ఇష్టమొచ్చిన పేరు బెట్టు. ఆయనేమీ అనుకోడు," అన్నాడు నాగభూషణం. "ఒకసారి నేనే తెగించి అడిగాను. పరంధా మయ్య నవ్వి ఊరుకొన్నాడు.''

"చాలా చిత్రమయిన మనిషిలాగా ఉన్నాడు. రేపు పరిచయం చేస్తావా ?"

"తప్పకుండా. అతన్ని చూసి ఆశ్చర్యపోతావురా. బోలెడంత ఆస్తి. ఎంత లేదన్నా లక్షా, లక్షన్నర విలువ చేసే ఆస్తి ఉంది. ఇప్పటికీ చొక్కా తొడుక్కోడు. ఇస్త్రీ పంచలు కట్టడు. కాఫీలు, టీలు తాగడు. ఇరవయ్యో నెంబర్ ధోవతులు - అవైనా సరిగ్గా నెరవు చాలవు మళ్ళా - కడతాడు. మూడు మూళ్ళ ఉత్తరీయం మీద వేసుకొంటాడు. పాలు తాగడు. పెరుగు పోసుకోడు. రెండో గరిటె నెయ్యి వడ్డిస్తానంటే, పెళ్ళాన్ని కుళ్ళిపోయే మాటలంటాడు. అప్పటికీ ఇప్పటికీ- అతనిలో మార్పేమీ లేదు."

"ఎప్పటికీ ఇప్పటికీ ?" అన్నాడు జయరాం.

నాగభూషణం సిగరెట్ పారేస్తూ, "ఘాటు చాల్లేదు, బావా ! బీడీ వెలిగిస్తాను," అంటూ బీడీ ముట్టించాడు.

"మా అమ్మ ఇప్పటికీ చెబుతూంటుంది. పరంధామయ్య ఈ ఊరు వచ్చే నాటికి ఇరవై యేళ్ళ వాడట. అలాంటి ముతక పంచా, మూడు మూళ్ళ ఉత్తరీయమూ, కిర్రు చెప్పులతో తెనాలి వచ్చాడట. నాలుగు రోజులు కటిక పస్తులు చేశాడట. అయిదో నాడు మా ఇంట్లో నీళ్ళ తోడి అన్నం తిన్నాడట. ఈ సంగతి పరంధామయ్య కూడా నాతో ఓ సారి అన్నాడు : 'నాగభూషణం బాబూ ! నీ తల్లి చెయ్యి మా గొప్ప చెయ్యి బాబూ ! కడుపులో మండు తున్నదమ్మా, అని కొంగు చాపాను. విస్తరేసి, కడుపునిండా అన్నం పెట్టింది. తెనాలిలో నేను తిన్న మొదటి భోజనం అదీ. ఆ తల్లికి నా చర్మంతో చెప్పులు కుట్టించిచ్చినా రుణం

తీరదు' అంటాడు పరంధామయ్య. అలాంటి పరంధామయ్య ఇంట్లో ఇప్పుడు మా వస్తువులు సగానికిపైగా తాకట్టు కింద ఉన్నాయి. గోళ్ళూడగొట్టి రూపాయికి అణాలు పుచ్చుకొంటాడు. చిల్లి కానీ కోసం రక్తం పిండు తాడు. కాని, అలా పిండుతున్నట్లు మనకు తెలియదు. ఇంకోరు చెప్పినా మనం గ్రహించం. పరంధామయ్యలో ఉన్న గొప్ప టెక్నిక్కే-అది...ఇన్నిటికీ ఈ పుణ్య పురుషుడి సంగతి అసలెందు కొచ్చింది, జయరాం?'' అన్నాడు నాగభూషణం.

''బుచ్చమ్మను గురించి నేనేదో అన్నాను-''

''అవు నవును,'' అన్నాడు నాగభూషణం. ''మార్పు లేకుండా బతకడం గొప్ప ఆర్టుకింద మాట్లాడుతూ, నువ్వు బుచ్చమ్మను ఉదాహరణగా చూపుతున్నావు. అది సరైన ఉదాహరణ కాదు. బుచ్చమ్మ దగ్గర డబ్బు లేదు. ఉంటే, మారేదేమో మనం చెప్పలేము కాని, పరంధామయ్య దగ్గర డబ్బుంది. అయినా ఆయన మారలేదు. బుచ్చమ్మ నీ భాషలో 'వెత్తల్ పాక్' వేస్తుంది. అప్పుడప్పుడు సినిమాల కెడుతుంది. మంచి గుడ్డలు కట్టు కొంటుంది. పరంధామయ్యకు ఇవేమీ లేవు. ఇవంటేనే గిట్టవు...ఏమిటి నువ్వనేది?'' అన్నాడు నాగభూషణం.

ఏదో అనబోయిన జయరాం గుటక మింగి, ''అబ్బే—ఏం లేదు'' అన్నాడు సర్దుకుంటూ.

''నే ననేది—ఇంత ఉండగానే సరికాదు జయరాం! దాన్ని అనుభవించడం కూడా చేతకావాలి. దాన్నే మనవాళ్ళు 'అదృష్టం' అంటారను కొంటాను. ఆ ఇంట్లో ఉన్న వాళ్ళందరూ దమ్మిడీ కోసం ఆయన్ని దేబిరించాలి. పైకి వాళ్ళనేమీ అనడు కాని, ఊరికే గొణుక్కుంటాడు. ఇప్ప

టికీ డబ్బు పెత్తనం ఆయనదే! ఇనప్పెట్టె తాళపు చెవులు ఆయన దగ్గరే ఉంటాయి."

"ఆయనకు పిల్లలున్నారా ?"

"ఇద్దరు - ఓ కూతురు, ఓ కొడుకూనూ." అన్నాడు నాగ భూషణం ఫక్కున నవ్వుతూ, "దేనికయినా అలా కలిసి రావాలి బావా! కూతురు హైస్కూల్లో చదువుతున్నప్పుడే ఎవర్నో 'లౌ' చేసింది. ఆ 'లౌ' చేసిన వాడు, ఆ పిల్లకోసం కొట్టుకు లాడిపోయాడు. అమ్మా అయ్యల్ని వొదిలి ఇక్కడి కొచ్చాడు. చిల్లికానీ కట్నం లేకుండా కూతు రుకు పెళ్ళి చేశాడు పరంధామయ్య. మరి—ఆ కొడుకు కూడా చదువు కొన్నవాడే కదా! ఆ చిన్నారికి ఈ లౌలూ, గివ్‌లూ లేవు. యాభై వేల కట్నమూ, పదెకరాల చినరావూరు మాగాణీ కట్నం కింద పుచ్చుకొన్నాక కానీ, అమ్మాయికి మూడుముళ్ళూ వెయ్యలేదు. ఆ కట్నం డబ్బుతోనే మేడ కట్టాడని కొందరంటారు. ఆ డబ్బులో దమ్మిడీ కూడా కదిలించ లేదనీ, అంతా కొడుకు పేరనే ఎక్కడో దాచాడనీ కొందరంటారు. ఎంత చేసినా ఆ పిల్లలకు కాని, కోడలు అల్లుళ్ళకు కాని పరంధామయ్యంటే చస్తే పడదు. అతన్ని పురుగును చూసినట్టు చూస్తారు. ఇంట్లో వారికీ, అతనికీ గడియ సరిపడదు. అతనికన్నా బుచ్చమ్మ అనేక రెట్లు నయం. కడుపు నిండా తింటుంది. కంటి నిండా నిద్ర పోతుంది. పరంధామయ్యకు ఈ రెండూ లేవు. అంత దాకా ఎందుకూ—పరంధామయ్య ఇంతవరకూ, పైఅంతస్తు ఎక్కలేదు" అన్నాడు నాగభూషణం.

అంతలోనే దూరంనించి కెనెడియన్ ఇంజన్ కూత వినిపించింది. గుంటూరు నుండి వస్తున్న పాసింజర్ దడదడలాడుతూ పరుగెత్తి, ఔటర్ సిగ్నల్ దగ్గర ఆగిపోయింది.

"ఇప్పటికీ దీనికి ఈ జబ్బు పోలేదా ?" అన్నాడు జయరాం నవ్వుతూ.

"ఏ జబ్బు ?...ఓహో...అదా ? పోలేదు, బావా ! జి. టి. వదిలాక కాని, దీన్ని వదలరు. కేబిన్ దగ్గర రెండు లైన్లూ క్రాసవు తాయి." అన్నాడు నాగభూషణం.

"సరిగ్గా చిన్నతనంలో కూడా నివ్విలానే అనేవాడివి," అన్నాడు జయరాం నవ్వుతూ.

మరో అయిదు నిమిషాలకు చెవులు హోరెత్తేలా ఓ కూత కూసి, జి.టి. వెళ్ళి పోయింది. తర్వాత ఓ అయిదు నిమిషాలకు గుంటూరు పాసింజరు కూడా కదిలింది.

"జి.టి. కి గుంటూరు బండి పా (బ్రె) రడీ అంటూ ఉండే వాడివి కదూ ?" అన్నాడు నాగభూషణం.

"అవును...ఆ సంగతులన్నీ నీకు ఎంచక్కా జ్ఞాపకమున్నాయి భూషణం ?" అన్నాడు జయరాం.

"నిన్న మధ్యాహ్నం——" మళ్ళీ కొత్త బీడీ ముట్టించాడు నాగ భూషణం, ఖంగు ఖంగున దగ్గుతూ.

"ఏమయింది ?"

"ఇంటికి పోదాం, బావా ! నాకు దగ్గుతెర వచ్చేలా ఉంది. వచ్చిం దంటే ఓ పట్టాన వదలదు. మందు వేళ కూడా అయింది." అన్నాడు నాగభూషణం.

ఇద్దరూ లేచి, చొక్కా దులుపు కొని, కొయ్య స్లీపర్ల మీదుగా నడుస్తున్నారు.

"పట్టాల మీదుగా నడుద్దాం బావా! రాళ్ళ సందుల్లో నీటిపాము లుంటాయి. అవి కరవ్వనుకో; కరిచినా ప్రమాదం లేదనుకో. అయినా కన్ను పోయేటంత కాటుకెందుకా అని?"

'సరిగ్గా—చిన్నప్పుడు కూడా నాగభూషణం ఇలాగే అనేవాడు!' అనుకొన్నాడు జయరాం.

* * *

జయరాం ఉలిక్కిపడి లేచాడు. నాగభూషణం అతని మంచం మీద కూర్చొని, జయరాంని తట్టి లేపాడు.

''పరంధామయ్య చచ్చిపోయాడు జయరాం'' అన్నాడు నాగభూషణం చాలా బాధగా.

''ఎప్పుడు ?'' అన్నాడు జయరాం ఉలిక్కిపడి.

''రాత్రి, ఎప్పుడు చచ్చిపోయాడో సరిగ్గా తెలియదు.''

''ముందుగా ఎవరు చూశారు?''

నాగభూషణం ఫక్కున నవ్వాడు.

''నిజమైన మనిషివి నువ్విప్పు డయ్యావు బావా! లేచి మొహం కడుక్కో. జానకి కాఫీ కాచింది. తాగాక నీ పరిశోధన ప్రారంభిద్దువు కాని,'' అన్నాడు నాగభూషణం.

పరంధామయ్య ఇంటి వైపునించి ముమ్మరంగా ఏడుపులు విని పిస్తున్నాయి.

"బోలెడంత సంపాదించాడు. కడుపు మాడ్చుకొని మరీ కూడ బెట్టాడు. కమ్మని గుడ్డకట్టలేదు. 'ఇది' అని చెప్పుకోదగ్గదేదీ అనుభ వించలేదు. దరిద్రుడుగా పుట్టాడు. లక్షలార్జించినా దరిద్రుడుగానే బతి కాడు. ఇవ్వాళా దరిద్రుడుగానే చచ్చిపోయాడు. పరంధామయ్య వెంట పోతున్నదేమీ లేదు. అతను అనుభవించిందేదో అదే అతనికి దక్కింది. మరెందుకింతగా తాపత్రయ పడటం?' అనుకొన్నాడు నాగభూషణం.

జవాబు కోసం గిజగిజలాడాడు నాగభూషణం.

''నీ చెల్లెలు కాఫీ అద్భుతంగా కాస్తుంది బావా! ఏం? బాగో లేదూ?''

''పరంధామయ్యకేమన్నా సుస్తీ చేసిందా?'' అన్నాడు జయరాం నాగభూషణం మాట వినిపించుకోకుండా.

''నిన్న సాయంత్రం వరకూ పిడిరాయిలా ఉన్నాడు.''

''అయితే?''

''పద. నిన్నక్కడికి తీసుకెడిడే కాని, నన్ను బతకనియ్యవు. ఆత్మరక్షణకోసమన్నా నిన్నా శవం దగ్గరకు తీసుకెళ్ళాలి...కోపగించు కోకు కాని, బావా! సారాయి 'కుతి' లాంటిదేనా, ఈ శవం కుతి కూడా?'' అన్నాడు నాగభూషణం నవ్వుతూ.

జయరాం నవ్వ లేదు.

ఇద్దరూ పరంధామయ్య ఇంటికి, చుట్టూ తిరిగి వచ్చారు. వాకిటి ముందు నిలబడి, జయరాం ఆ ఇంటిని ఓ సారి ఎగా దిగా చూశాడు. మేడ ముందు ఎవ్వరూ లేరు. దానికి పది గజాలు దక్షిణంగా ఉన్న ఓ పెంకుటింటి ముందు జనం గుమిగూడి ఉన్నారు. అక్కడి నించే ఏడుపులు కూడా వినిపిస్తున్నాయి.

"అదే పరంధామయ్య ఉండే ఇల్లు," అన్నాడు నాగభూషణం.

"ఈ మేడలో ఉండడా?"

"ఉండడు. తనకిదే సౌఖ్యంగా ఉంటుందంటాడు పరంధామయ్య. మనమెలా కాదనడం?"

"డబ్బూ దస్కం ఇందులోనే ఉంటాయా?"

''అతనంత పిచ్చివాడు కాదు బావా! ఇనప్పెట్టె మేడలో ఉంది. దాని బీగాలు, అది ఉన్న గది బీగాలుకూడా పరంధామయ్యగారి దగ్గరే ఉంటాయి.''

"డబ్బేమయినా పోయిందా?"

"లే దనుకుంటాను. డబ్బే పోతే, ఈ జనం పరంధామయ్య చుట్టూతా ఉండరు; ఇనప్పెట్టె దగ్గరే ఉండేవారు. అయినా డబ్బును తలుచుకొని ఏడుస్తున్నట్టు లేదు," అన్నాడు నాగభూషణం.

ఇద్దరూ పరంధామయ్య శవం దగ్గరికొచ్చారు. తలనించి కాళ్ళదాకా ముసుగు కప్పి ఉంది.

''జబ్బేమిటమ్మా?'' అన్నాడు జయరాం, అక్కడున్న ఒకామెను.

"ఏమీ లేదు నాయనా! రాత్రి పదిగంటలదాకా పిడిరాయిలాగా ఉన్నాడు. పడుకోబోయేముందు గొడ్లకు మేతకూడా ఆయనే వేశాడు. తెల్లారేటప్పటికి మిత్తవ మింగింది."

"చనిపోయాడని మీకెన్నింటికి తెలిసింది?" అన్నాడు జయరాం.

ఆమె జవాబు చెప్పలేదు. జయరాంకేసి విడ్డూరంగా చూసి, పక్కకు తప్పుకొంది.

జయరాం చిరాకు పడ్డాడు.

అంతలోనే నాగభూషణం, ఓ యువకుణ్ని ఇవతలకు తెచ్చి, జయరాంకు పరిచయం చేశాడు.

"మీ నాన్నగారు చనిపోయినట్టు మీ కెప్పుడు తెలిసిందండీ?" అన్నాడు జయరాం అతనితో.

"అరగంట కిందట. అంటే, ఆరున్నరకు తెలిసింది," అన్నాడు ప్రసాదరావు.

"ముందుగా ఎవరు చూశారు?"

ప్రసాదరావు కాస్సేపు ఆలోచించాడు.

"నేనే చూశాను. అయిదు గంటలకల్లా నిద్ర లేవడం నాన్నకు అలవాటు. ఎందుకు లేవలేదా అనుకొన్నాను. బద్ధకించాడేమో నను కొన్నాను. అయిదున్నరకుకూడా లేవలేదు. తలుపులు తట్టాను. జవాబు లేదు. పావుగంట ఆగి, మళ్ళా పిలిచాను. అప్పటికి మాయింట్లో అందరూ

లేచారు. నేను తలుపు తట్టడం, జవాబు రాకపోవడంతో అందరూ ఏదో అనుమానించారు. నేనూ, బావా, జీతగాడూ కలిసి, తలుపులు పగల గొట్టాం. ఆ చప్పుడుకు కూడా నాన్న లేవలేదు. దగ్గరికెళ్ళి చూశాను. చనిపోయి ఉన్నారు..."

"మీ నాన్నగారి శవాన్ని నన్నోసారి చూడనివ్వండి." అన్నాడు జయరాం.

"చూడండి."

జయరాం శవం మీది ముసుగు తీసి చూశాడు. కళ్ళు పత్తి కాయల్లా వెళ్ళుకొచ్చాయి. పళ్ళు బిగుసు కొన్నాయి. పళ్ళ సందున పడి నాలుక నలిగి పోయింది. పెదవుల మీద కొద్దిగా నెత్తురున్నది. వొంటి మీద కాని, గుడ్డల మీద కాని నెత్తురు లేదు; గాయం లేదు; గట్టిగా తగిలిన దెబ్బకూడా లేదు.

"మీ నాన్నగారికి గుండెజబ్బు ఉందా?"

"లేదండి," అన్నాడు ప్రసాదరావు.

ప్రసాదరావు భార్య, భర్తను చాటుకు పిలిచింది.

"ఏమిటా మనిషి అలా అడుగుతాడు? మామయ్య చచ్చిపోయి అఘోరిస్తుంటే, అడ్డగోలుగా మాట్లాడతాడేం? వాణ్నసలెందు కిక్కడికి రానిచ్చారు? బెదిరించి డబ్బు లాగాలని చూస్తున్నాడేమిటో ఖర్మం. పంపించెయ్యండి." అంది రహస్యంగా.

"ఉండవే - నీదో అడివిమేళం!" అన్నాడు ప్రసాదరావు విసు క్కొంటూ.

"ఇది సహజంగా మరణించడం కాదు, ప్రసాదరావుగారూ! డాక్టర్ని పిలిపించి పరీక్ష చేయించండి," అన్నాడు జయరాం.

"ఆ పని చేస్తే, మామయ్య ఆత్మ క్షోభించిపోతుంది. వద్దులెండి," అన్నాడు అల్లుడు కసిగా.

'పాపం! మామవల్ల ఎంత బాధపడ్డాడో ఈ మానవుడు!' అనుకొన్నాడు జయరాం.

కీ. శే. పరంధామయ్య కూతురు - భర్తగారిని దూరంగా తీసుకెళ్ళింది.

"అయ్యో - రామ! ఎంతచెప్పినా మీకు తెలిసి చావదేమండీ! పరాయి వాళ్ళముందు అంత వెటకారంగా మాట్లాడితే,వాళ్ళే మనుకొంటారు? ఏమన్నా కోపతాపాలుంటే మనలోమనం అనుకోవాలి కాని, బయటివారితో అంటారా ఎక్కడైనా?" అంది.

"ఏం అంటే? నే నన్నది అబద్ధమా! కానిడబ్బు తీసి డాక్టరుకిస్తున్నానంటే, చచ్చిన మీనాన్న ఆవురావురుమంటూ లేచి కూచుంటాడు. కావలిస్తే చూసుకో," అన్నాడు అల్లుడు, పరంధామయ్య శవంకేసి అసహ్యంగా చూస్తూ.

"నా ఖర్మ!" అని నెత్తి బాదుకొంది కూతురు.

"ఆ పని చెయ్యవలసిన వాణ్ని నేను," అన్నాడు అల్లుడు.

"సందట్లో సడేమియా అని, మీకిప్పుడే దొరికిందా, స్వామీ, ఈ వీరంగం వెయ్యటానికి?"

"పోవే మోపీ!" అన్నాడు అల్లుడు.

ప్రసాదరావు పిలుచుకొచ్చిన డాక్టరు, శవాన్ని పరీక్ష చేశాడు. గాయం కాని, దెబ్బకాని లేదన్నాడు. విషప్రయోగం జరగలేదన్నాడు. విపరీతంగా హృదయం సంచలించడం వల్ల మరణం సంభవించి ఉంటుం దన్నాడు.

"రైట్! నేననుకొన్నదే మీరూ చెప్పారు. కాకపోతే, కళ్ళు అలా వెళ్ళుకురావు. భయాందోళనలతో పరంధామయ్య సంక్షోభపడ్డాడు. ఆ దెబ్బనుండి తట్టుకొనేందుకు పళ్ళు బిగించాడు. అప్పుడే నాలుక పళ్ళ మధ్య చిక్కుకుంది. అయితే, ఆయన మరణానికి నాలుక నలగడం కారణం కాదు. అవునా, డాక్టర్‌గారూ!" అన్నాడు జయరాం.

"అవును."

డాక్టర్ రిపోర్టు రాసి వెళ్ళాక, జయరాం ఓనిట్టూర్పు విడిచాడు. ప్రసాదరావు నడిగి, పరంధామయ్య గదిలో అడుగు పెట్టాడు. నేలను పరీక్ష చేశాడు. అక్కడంతా పరిశీలించాడు. ఉన్న ఒక్క అలమారూ చూశాడు. కిటికీ తలుపులు మూసే ఉన్నాయి. వాటినెప్పుడూ పరంధామయ్య తెరవడట. గది నడిమధ్య నిలబడి, పైకి చూశాడు. గాలి, వెలుతుర్ల కోసం కట్టబడిన డార్మర్ విండో (Darmar window) ఉంది. ఇంటి నడికొప్పుకూ, పైదానికీ మధ్య అడుగుదాకా ఖాళీ ఉంది. అందులోనించి ఎవరన్నా లోపలికి వచ్చి ఉంటారా?

'అసంభవం' అనుకొన్నాడు జయరాం.

ఖాళీస్థలం అడుగుదాకా ఉన్నా, చుట్టూ ఇనుప చువ్వలున్నాయి. వాటిని విరిచినట్టుకాని, వంచినట్టుకాని లేదు. అయితే, పరంధామయ్య

ఎలా మరణించాడు? భయం వల్లనేనని డాక్టర్ అభిప్రాయమూ, తన అభిప్రాయమూ కూడా. మరి పరంధామయ్య దేన్నిచూసి, లేదా ఎవరిని చూసి భయపడ్డాడు? ఎందుకు భయపడ్డాడు?

ఏమీ తోచక జయరాం గదిలోనించి బయటికొచ్చాడు. వేపచెట్టు కింద కూచుని, సిగరెట్ ముట్టించాడు.

''ఏమయింది, బావా?'' అన్నాడు నాగభూషణం నవ్వుతూ.

''పరంధామయ్య మరణంతో, ఆకస్మికంగా లాభంపొందే వారెవ రన్నా వున్నారా?'' అన్నాడు జయరాం.

''ఈ కుటుంబీకులంతా లాభం పొందుతారు. ఆయన పోరు పడ లేక, అందరూ విసిగి పోతున్నారు.''

''అది కాదు, భూషణం! మనిషి మీద విసుగుంటే, అది చంపే దాకా పోదు. అంతకన్నా బలమైన కారణం వుండాలి.''

''అంటే?''

''డబ్బు-ఆస్తి-కలవడం...''

''తన మరణానంతరం ఆస్తిమీద అన్ని హక్కులూ కొడుక్కు సంక్రమించాలని పరంధామయ్య విల్లు రాశాడు.''

''అలా ఎందుకు రాశాడు?''

''ఆడవాళ్ళకు కూడా ఆస్తిలో భాగం ఉండాలని ప్రభుత్వం శాసనం అమలు చేసినట్టు ఆయన కెవరో చెప్పారట. అందుకని అలా

విల్లు రాశాడు. అది రాసి వస్తున్నప్పుడే నాకు కనిపించి, పరంధామయ్య ఈ సంగతి చెప్పాడు.''

''మరి కూతురు కేమీ ఇవ్వలేదా?''

''యాభై వేలకు ఇన్‌షూర్ చేశాడు. ఆ డబ్బు కూతురుకు చెందుతుంది,'' అన్నాడు నాగభూషణం. ''ఏమి టాలోచిస్తున్నావ్? కూతురు కాని, కొడుకు కాని చేసి ఉంటారంటావా?''

''అనటం లేదు. అనుమానిస్తున్నాను. అందు కవకాశం లేక పోలేదు. లేదా, కసికొద్దీ అల్లుడూ, కోడలూ కలిసి ఈ పనిని చేసి ఉండొచ్చు. వీరు నలుగురూ - విడివిడిగా కాని, కలిసి కాని చేసి ఉండొచ్చు,'' అన్నాడు జయరాం.

''అయితే, వీరిని అరెస్ట్ చేయిస్తావా?''

''కాని, ఇంకో సందేహం నన్ను బాధిస్తోంది భూషణం. కొద్ది కాలం తర్వాతనయినా తమ చేతికొచ్చే ఆస్తి కోసం వీరు పరంధామయ్యను చంపివుండడం సంభవమేనా?''

''నాకు తెలియదు.''

"అల్లుడుకాని కోడలు కాని పరంధామయ్యతో ఘర్షణ పడటం నీకు తెలుసా?"

"వాళ్ళనే అనడానికేం ఖర్మం! కూతురూ, కొడుకూ కూడా ఘర్షణ పడుతూంటారు."

"ఆయనకు గిట్టని వాళ్ళున్నారా?"

"పరంధామయ్య టెక్నిక్‌ను గురించి నిన్న సాయంత్రమే నీకు చెప్పాను."

"అవును. జ్ఞాపకం వచ్చింది."

"ఎవరు చంపారో తర్వాత తెలుసుకోవచ్చు కాని, ఎలా చని పోయాడంటావు?"

"చెబుతాను," అని క్షణకాలం ఆలోచించాడు జయరాం. "బావా! పరంధామయ్య ఎన్నడూ మేడపైకి ఎక్కలేదన్నావు నిన్న. అది నిజ మేనా?"

"అక్షరాలా! ఒక్కసారన్నా ఎక్కలేదు. ఎందుకనో నాకోసారి చెప్పాడు పరంధామయ్య."

"ఏమన్నాడు ?"

నాగభూషణం అదోలా నవ్వాడు.

"మనిషి ఎంత చిత్రమయిన వాడో, అతని ప్రవృత్తి కూడా అంత చిత్రమయిందే జయరాం. అతనికి మేడమెట్లెక్కితే, విపరీతమైన భయమట. కళ్ళు తిరుగుతాయట. అందుకనే ఎప్పుడూ మేడ ఎక్క నంటాడు పరంధామయ్య."

జయరాం ఉత్సాహంగా చిటిక వేశాడు .

"మంచిసంగతి చెప్పావ్ భూషణం. పరంధామయ్య ఎలా చని పోయిందీ ఇప్పుడు చెబుతాను..."

అంతలోనే పొరుగూరి నించి ఎవరో బంధువులు వచ్చారు. వారిని చూడగానే, ఏడుపులు పెల్లుబేగాయి ఆ యింట్లో.

నాగభూషణం పెదిమ విరిచాడు. జేబులోనించి బీడీ తీసి ముట్టించాడు. ఒక్క గుక్క పీల్చి, బీడీ నుసి రాల్చాడు.

''మొన్న మధాహ్నం—'' అన్నాడు నాగభూషణం ఖంగుఖంగున దగ్గుతూ.

"నాకు మళ్ళీ దగ్గుతెర వచ్చేలా ఉంది బావా!''

"నేనూ వస్తాను. అందాకా సిగరెట్ కాల్చు...'' అన్నాడు జయరాం.

నాగభూషణం బీడీ పారేసి, సిగరెట్ వెలిగించాడు.

''ఈ ప్రపంచంలో ఏదీ శాశ్వతం కాదు బావా! ఆసంగతి తెలిసి కూడా మనుషులు ఇంత నీచులు, అధములు, క్రూరులు - ఎందుకవుతూంటారో తెలీదు. మొన్న మధ్యాహ్నం—అతనితో ఘోరంగా పోట్లాడాడు పరంధామయ్య. సాధారణంగా అతనికి కోపం రాదు. కాని, ఆ నాడు ఆయన కాట్ల కుక్కలా అరిచాడు."

"ఎవరి మీద?" అన్నాడు జయరాం ఆసక్తిగా.

"సూర్యనారాయణ అనే పంపులకొట్టతని మీద. అతనికి అయిదు వేలిచ్చాడట పరంధామయ్య. మూడువేలు చెల్లేశానంటాడు సూర్యనారాయణ. రెండువేల అయిదు పందలే ఇచ్చావంటాడు పరంధామయ్య. అయితే, అసలే ఇవ్వనన్నాడు సూర్యనారాయణ. మొత్తం అయిదువేలా

అతని దగ్గర పుచ్చుకోకపోతే, తనను మారుపేరుతో పిలవమన్నాడు పరంధామయ్య. గోడ దగ్గర నిలబడి, ఇదంతా నేను వింటూనే ఉన్నాను. నిజానికి ఈ రోజునే సూర్యనారాయణ నోటు మీద కొంత చెల్లన్నా వెయ్యాలి. లేదా, నోటు తిరగరాయనన్నా రాయాలి. ఏది చెయ్య డానికీ పరంధామయ్య లేడు. ఇప్పుడతనికి అయిదు వందలూ అవసరం లేదు. అయిదువేలూ అవసరం లేదు. ఆరటన్ను కట్టెలు చాలు'' అన్నాడు నాగభూషణం, గట్టిగా నిట్టూరుస్తూ మహా వేదాంతిలా.

జయరాం చకచకా పరంధామయ్య గదిలో కొచ్చాడు. మరోసారి నేలనంతా పరీక్షించాడు. తల పంకించి, చిరునవ్వు నవ్వాడు.

బంధువులు జయరాంను పరికించలేదు. పరంధామయ్య గుణగణా లను వైన వైనంగా చెప్పుకొంటూ ఏడుస్తున్నారు.

"ఇక్కడెక్కడన్నా ఫోన్ ఉందా, భూషణంబావా?" అన్నాడు జయరాం.

''ఎవరికి చేస్తావ్?''

"పోలీస్‌స్టేషన్‌కు. హంతకుడు దొరికాడు," అన్నాడు జయురాం, జేబు గుడ్డతో చెమటను తుడుచుకొంటూ.

* * *

''పాపం! ఆ పంపులకొట్టు సూర్యనారాయణను అరెస్టు చేశా రటనే! ఆయన పెళ్ళాం లబ్బున మొత్తుకుంటూంది," అన్నది జానకి అన్నం వడ్డిస్తూ.

"మీ అన్నగారు కట్టుకొన్న పుణ్యం అది," అన్నాడు నాగభూషణం ఓరకంటితో జయరాంను చూస్తూ.

"నిజంగా సూర్యనారాయణ దోషేనంటావా, బావా? లేకపోతే, మహాపాపం చుట్టుకొంటుంది," అన్నాడు నాగభూషణం.

"అక్షరాలా దోషే! అతనింట్లో గొళ్ళాలూ, పగ్గాలూ కూడా దొరికి ఉండాలే!" అన్నాడు జయరాం.

"అవునట. ఏవో గొళ్ళాలు తాళ్ళకు కట్టి, సూర్యనారాయణ చూరులో పెట్టాట్ట. పోలీసులు వాటిని కూడా పట్టుకున్నారట!" అన్నది జానకి.

"పరంధామయ్య మరణించడానికి ఆ గొళ్ళాలే కారణం. అతనికి ఎత్తును చూస్తే విపరీతమైన భయమన్న సంగతి సూర్యనారాయణకు తెలుసు. మొన్న ఘర్షణ పడ్డాక, నిన్ననే అతనాపనిలో ఉన్నాడు. రాత్రి ఇంటిమీది కెక్కాడు. ఎవ్వరికీ కనిపించకుండా వేప రెమ్మల చాటున దాక్కున్నాడు. గొళ్ళాలు బిగించిన తాళ్ళను మెల్లగా డార్మర్ విండో గుండా లోపలికి దించి, ఆ గొళ్ళాలకు మంచం పట్టెలు పట్టుకొనేలా చూశాడు. తర్వాత మొత్తం మంచాన్నే పైకి లాగాడు. ఆ అదుటుకు పరంధామయ్య నిద్ర లేచాడు. ఎన్నడూ అనుకోని విధంగా అందులోనూ, నిద్రనుండి హఠాత్తుగా లేచాడేమో, అంత ఎత్తునుండి కిందికి చూసేనరికి, అతని గుండె విపరీతంగా కొట్టుకొంది. బాగా భయపడి పోయాడు. పళ్ళు బిగించాడు. నాలుక పళ్ళ మధ్యపడి, గాయమయింది. ఆ ఉద్ధృతానికే పరంధామయ్య మరణించాడు. మొదట నాకూ అంతుబట్టలేదు. పరంధామయ్యకు ఎత్తు చూడటమంటే భయమని,

సువ్వన్నాక నాకీ ఆలోచన తట్టింది. అతని గదిలో చూశాను. నే నను కొన్నట్టే జరిగింది. మామూలుగా మంచం ఉండే చోటున ఇప్పుడు లేదు. కొంచెం పక్కకు జరిగింది. ఎత్తడం సులభంగా ఎత్తాడు కాని సరిగ్గా అదే స్థలంలో తిరిగి మంచాన్ని దించడం సూర్యనారాయణ వల్ల కాలేదు. మంచానికి పడ్డ నొక్కుల్ని పోగొట్టడమూ అతని వల్లకాలేదు. ...ఏం తల్లీ, కొంచెం ఆవకాయవడ్డించు. నాలుక మరీ ససి చెడినట్టుంది!'' అన్నాడు జయరాం.

* * *